

Sprawozdanie z konferencji naukowej *„Czy nauka zastąpi religię?”*

W pierwszych dniach nowego roku akademickiego byliśmy świadkami dwóch powiązanych ze sobą i istotnych dla naszego środowiska wydarzeń. W dniu 2 października, w auli Collegium Maius Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, odbyła się uroczystość inauguracji działalności Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych w Krakowie (CKBI) – niezależnego ośrodka naukowego, utworzonego w ramach wspólnej inicjatywy Papieskiej Akademii Teologicznej i Uniwersytetu Jagiellońskiego. W trakcie uroczystości JM Rektor PAT ks. prof. dr hab. Maciej Dyduch, JM Rektor UJ prof. dr hab. Karol Musioł oraz Dyrektor Centrum Kopernika ks. prof. dr hab. Michał Heller podpisali porozumienie o jego powołaniu. Wśród licznie zgromadzonych gości pojawili się m.in. metropolita krakowski kard. Stanisław Dziwisz, kard. Franciszek Macharski, minister sprawiedliwości Zbigniew Cwiągalski oraz wiceprezes Fundacji Templetona dr Charles L. Harper.

Następnego dnia rano, w Auditorium Maximum UJ na ul. Krupniczej, rozpoczęła się dwudniowa konferencja naukowa zatytułowana *Czy nauka zastąpi religię?*, zorganizowana wspólnie przez CKBI (stanowiąc pierwsze naukowe przedsięwzięcie tego nowo powstałego ośrodka), Wydział Filozoficzny Papieskiej Akademii Teologicznej oraz Wydział Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej Uniwersytetu Jagiellońskiego, dla uczczenia przyznania nagrody Templetona ks. prof. dr hab. Michałowi Hellerowi. Konferencja została uroczystie otwarta przez dziekanów obu wydziałów, prof. Jerzego Szweda z Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UJ oraz ks. prof. Stanisława Wszółka z Wydziału Filozoficznego PAT. Prof. Szwed wspomniał w swoim przemówieniu o początkowych rozterkach, dotyczących wyboru tytułu kon-

ferencji, której celem obok uhonorowania ks. prof. Michała Hellera było również rozpoczęcie naukowej działalności CKBI (jednym z najważniejszych tematów badań naukowych w Centrum mają być relacje między nauką i wiarą). Ostatecznie zdecydowano się na wspomniany powyżej tytuł, mając świadomość związanych z nim możliwych kontrowersji i polemik, wynikających z tak postawionego pytania (i jak to się okazało w trakcie konferencji, wątek tytułu konferencji faktycznie pojawił się w kilku referatach m. in. w formie pytań, jak rozumieć słowo „nauka”, jak rozumieć słowo „religia”, oraz co tak naprawdę mamy na myśli mówiąc „zastąpi”).

Mimo, że konferencja trwała tylko dwa dni, to liczba i jakość referatów była imponująca, a poruszana tematyka bardzo rozległa. W pierwszym dniu, podczas dwóch sesji przedpołudniowych mogliśmy wysłuchać wykładów dotyczących szeroko pojętej matematyczności przyrody: prof. R. Duda przekonywał nas m.in., że *Bóg myśli matematycznie*, matematyka jest językiem przyrody, ale jest równocześnie czymś więcej – jest odkrywaniem najbardziej podstawowych prawd o świecie, który jest matematyczny i którego bogactwo i złożoność daje się opisywać przy pomocy niewielu abstrakcyjnych idei i zasad, z których jednoznacznie wynika cała reszta. Systematyczny postęp nauki „pozwała nam odkrywać myśl, która rządzi światem, a ta myśl jest matematyczna”. Prof. A. Staruszkiewicz w wykładzie pt. *O matematyczności przyrody* przytoczył szereg przykładów, dotyczących liczb i struktur matematycznych, „dających się wcześniej pomyśleć i zapisać”, jako jedynych właściwych dla opisu obiektów otaczającego nas świata, wskazujących jednoznacznie, jego zdaniem, na matematyczność przyrody. Kolejne dwa referaty dotyczyły bezpośrednio relacji nauka – religia: prof. J. Lukierski (*Nauka, religia, postęp*) starał się przekonać słuchaczy o oczywistym, jego zdaniem, prymacie nauki nad religią i postępie w nauce prowadzącym do modyfikacji sposobu przedstawiania tez religijnych i działającym jak katalizator postępu w religii (teza ta wzbudziła liczne kontrowersje), a prof. A. Trautman mówił o niezastępowalności religii przez naukę, metafizycznych aspektach

fizyki, zasadzie antropicznej oraz poglądach Alberta Einsteina na religię (*O tym, dlaczego nauka nie zastąpi religii. Rozmyślenia nie-religijnego fizyka*).

W części popołudniowej pierwszego dnia konferencji, prof. L. Sokołowski mówił *O pewnych podobieństwach filozofii fizyki i religii*, na przykładzie znanego diagramu Penrose'a, przedstawiającego trzy podstawowe składniki świata (materię, umysł ludzki i matematykę) oraz zbudowanych na tej podstawie przez znanych fizyków trzech zasadniczo różnych stanowiskach, dotyczących fundamentalnych składników postrzeganego przez nas świata, zakresu stosowalności i możliwości poznawczych fizyki. Prof. M. Różycka w wykładzie *Pytania stare jak ludzkość* starał się nam pokazać, jak Wszechświat, który przez tysiąclecia był dla ludzi wzorcem doskonałości i harmonii, wraz z najnowszymi odkryciami w astronomii, ujawnia nam swoją niezwykle gwałtowną i chaotyczną naturę, nadając starym pytaniom o cel i sens istnienia niespotykaną wcześniej wagę. Jego zdaniem, nauka nie jest w stanie odpowiedzieć na te pytania, ze względu na ograniczoność i specyfikę samej metody naukowej. Osiągnięcia i postęp nauki może jednak sprawić, że odpowiedzi udzielane przez religię lepiej trafią w sedno problemu. Prof. S. Krajewski w wykładzie *Czy nauka zastąpi religię?* przekonywał, że nauka i religia nie muszą wcale pozostawać w konflikcie. Nauka opisuje zjawiska świata fizycznego, ale zupełnie ignoruje kwestie związane z wartościami. Ogromne sukcesy redukcjonizmu prowadzą do pojawienia się ideologii scjentyzmu; pojawiają się też próby podbudowywania autorytetu religii na bazie wiarygodności, jaką ma nauka, co jest, jego zdaniem, pomysłem chybionym. Pojęcie doświadczenia, występujące w naukach, odnosi się do obiektów definiowanych jako „to”, a przecież w świecie naszego doświadczenia są też obecności, określane jako „ja”, „ty”, „my”, „wy”. A zatem pojęcie doświadczenia ma znacznie szerszy zakres, niż ten wyznaczany przez nauki przyrodnicze i wzorujące się na nich nauki społeczne, dzięki czemu pozostaje wystarczająco wiele miejsca zarówno dla nauki jak i religii.

Zwienieczeniem spotkania w pierwszym dniu konferencji był wykład wygłoszony przez ks. prof. Michała Hellera pt. *Homo Sapiens we Wszechświecie Kopernika*, w którym prelegent przybliżył ewolucję poglądów na miejsce człowieka we wszechświecie, wskazując na błędność często spotykanego przekonania, że to teoria Kopernika i późniejszy rozwój kosmologii doprowadziły do deprecjacji człowieka, wcześniej uznawanego za „koronę stworzenia”, byt wyjątkowy, sprowadzony następnie do roli jednego z gatunków, na jednej z planet układu słonecznego, położonego na peryferiach galaktyki, będącej jedną z wielu galaktyk w gromadzie, supergromadzie itd.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się wykładem prof. M. Fikus *Współczesna genetyka: czy gra w Pana Boga?*, dotyczącym osiągnięć współczesnej genetyki, prowadzących do próby stworzenia od podstaw żywych organizmów, wychodząc od najprostszych cząsteczek chemicznych. W swoim wykładzie prof. Fikus pokazała wiele fundamentalnych problemów, przed jakimi stoi genetyka, zwracając zarazem uwagę, że biorąc pod uwagę szybkość postępu w genetyce, nie możemy założyć, iż problemy te nie zostaną rozwiązane w dającej się przewidzieć przyszłości, co prowadzi nas do niesłuchanie ważnego problemu – konieczności zainicjowania poważnej, szerokiej debaty na temat konsekwencji zdobywania przez ludzkość takich umiejętności, pozwalających na (jak twierdzi wiele osób) swoistą „zabawę w Pana Boga”.

Prof. J. Kozłowski kontynuował swoim wystąpieniem wątki biologiczne (*Ewolucyjne korzenie nauki i ich implikacje*), przedstawiając pewną hipotezę – „piękną spekulację”, jak to zostało nazwane przez jednego z uczestników – dotyczącą jednej z możliwych ścieżek ewolucji człowieka, prowadzącą do rozwoju nauki. Prof. J. Weiner (*Ekologia: niedonauka, mitologia czy religia?*) przybliżył nam wybrane problemy związane z ekologią, wskazując na niebezpieczeństwo niektórych form popularyzacji nauki, adresowanych do szerokiej publiczności i stąd siłą rzeczy mocno uproszczonych i skierowanych na swoisty „show”, prowadzących do niepełnego, lub wręcz błędnego rozumienia niektórych zagadnień, skutkującego mi-

tologizowaniem lub instrumentalnym traktowaniem przez polityków lub niektóre organizacje proekologiczne pewnych problemów ekologicznych (globalne ocieplenie, żywność modyfikowana genetycznie, alternatywne źródła energii).

Prof. Z. Mirek (*Fenomen życia w świetle nauki i wiary*) przedstawił nam pewne aspekty związane z fenomenem życia, widziane oczami nauki i religii, a dr J. Urbaniec zastanawiał się nad kwestią *Czy Michał Heller dowodzi istnienia Boga?*, dochodząc do wniosku, że mimo wszystko ks. Heller tego nie czyni, chociaż gdyby go zapytać o taki potencjalny dowód, to zdaniem dra Urbańca, dowód taki opierałby się na matematyczności świata. Ks. prof. S. Wszolek w referacie *Matematyczność świata a przyczynowość* omawiał (opierając się na poglądach ks. M. Hellera) pewne aspekty związków matematyczności świata i przyczynowości, zwracając uwagę, że wbrew powszechnemu wśród filozofów pogładowi, iż matematyka jest tylko językiem, wygodnym narzędziem opisu przyrody, ks. Heller uważa, że matematyka jest również narzędziem modelowania świata, rodzajem tworzywa, z którego buduje się model świata; innymi słowy, matematyczność jest cechą, którą należy przypisać samemu światu. Większość filozofów uważa mówienie o matematyczności świata za nadużycie, ponieważ jak twierdzą, obiekty matematyczne, jako byty abstrakcyjne, nie mają mocy przyczynowej i nie mogą niczego wyjaśnić, a świat wyglądałby identycznie jak obecny, gdyby ich w ogóle nie było.

W ostatniej sesji konferencyjnej dr hab. B. Brożek przedstawił referat pt. *Ontologia reguł z perspektywy nauk neurokognitywnych*, w którym zastanawiał się nad problemem istnienia reguł w zawężonej na potrzeby referatu perspektywie nauk biologicznych, a ks. prof. J. Mączka w referacie *Teologia nauki w ujęciu Hellera* przybliżył nam zagadnienia związane z teologią nauki – skoro do analizy fenomenu nauki wykorzystujemy w sposób owocny namysł filozoficzny (filozofia nauki), to możemy również do takiej analizy podejść z punktu widzenia teologii i jej narzędzi badawczych, uzyskując dodatkowo wgląd w ten fenomen (teologia nauki).

Zgodnie z długoletnim zwyczajem Krakowskich Konferencji Metodologicznych, organizowanych corocznie w maju w Krakowie przez Ośrodek Badań Interdyscyplinarnych przy Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, na zakończenie konferencji podsumowania obrad i dyskusji panelowych dokonał ks. prof. Michał Heller. Wystąpienie ks. prof. M. Hellera było jak zwykle pełne humoru i celnych uwag, równocześnie łagodzące niejako przy okazji pewne napięcia, pojawiające się w sposób nieunikniony w trakcie dyskusji na tak żywotnie interesujące tematy, jak relacje pomiędzy nauką a wiarą, czy też możliwość zastępowania religii przez naukę (ostatecznie bowiem, co można było stwierdzić na podstawie indywidualnych deklaracji części osób zabierających głos, wśród uczestników i publiczności były osoby o bardzo różnym światopoglądzie: osoby wierzące oraz takie, dla których wiara nie jest czymś ważnym w życiu; nie brakowało też i takich osób, dla których wiara jest czymś całkowicie irracjonalnym). Ks. prof. Michał Heller poruszył w swoim podsumowaniu również wątki autobiograficzne, wspominając, jak wielkie zmiany zaszły od czasów związanych z początkami jego pracy naukowej po uzyskaniu stopnia doktora, gdy do fizyków na Uniwersytecie Jagiellońskim musiał przychodzić po cywilnemu, aby im nie zaszkodzić, do dnia dzisiejszego, gdy konferencja dotycząca relacji pomiędzy wiarą i nauką jest organizowana w murach tegoż właśnie Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kończąc, Ks. Heller wyraził radość z faktu, iż powstała obecnie formalna możliwość zorganizowanego współdziałania pomiędzy Uniwersytetem Jagiellońskim, a Papieską Akademią Teologiczną w postaci wspólnej inicjatywy Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych, umożliwiającej prowadzenie działalności naukowo-badawczej, wydawniczej i popularyzatorskiej, koncentrującej się wokół relacji między nauką, filozofią i religią, dzięki czemu te ważne zagadnienia będą mogły być podejmowane jeszcze efektywniej, niż w ramach działającego Ośrodka Badań Interdyscyplinarnych. Ks. Heller podziękował wszystkim prelegentom za bardzo interesujące wykłady, a słuchaczom za liczny udział w wy-

kładach i panelach dyskusyjnych, zapraszając na kolejne konferencje, które CKBI planuje zorganizować w przyszłości.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że ogromnym sukcesem konferencji była frekwencja oraz duża aktywność zgromadzonej publiczności podczas każdej z czterech dyskusji panelowych, przedzielających poszczególne sesje. Zarówno w piątek, jak i w sobotę, w trakcie wszystkich sesji (nawet tych ostatnich, kończących się wieczorem) na sali obrad było bardzo dużo osób, zarówno pracowników nauki, jak i studentów oraz osób z nauką bezpośrednio niezwiązanych, a jedynie zainteresowanych tematyką konferencji. Jest to dla organizatorów konferencji jednoznaczny sygnał, iż tego rodzaju otwarte spotkania naukowe, poruszające zagadnienia dotyczące szeroko pojętych relacji pomiędzy współczesną nauką i wiarą religijną są bardzo potrzebne, a pytania powstające w wyniku oddziaływania nauki i religii są pytaniami ważnymi, na które odpowiedzi szuka bardzo wiele osób. Będzie to z pewnością silny impuls motywujący naukowców zaangażowanych w prace naukowe w ramach CKBI do intensywnej pracy tak badawczej, jak i popularyzatorskiej.

Andrzej Koleżyński